

**Bojan Stojnić, Apoteke i apotekari u Bosanskoj Krajini (1879–1941),
Arhiv Republike Srpske i Udruženje arhivskih radnika Republike
Srpske, Banja Luka, 2024, 305 strana**

U izdanju Arhiva Republike Srpske i Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske 2024. godine objavljena je knjiga autora dr Bojana Stojnića *Apoteke i apotekari u Bosanskoj Krajini (1879–1941)*, čije objavljivanje je, između ostalih, podržano od strane Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske i Ministarstva kulture Republike Srbije. Dr Bojan Stojnić, historičar, arhivski savjetnik i direktor Arhiva Republike Srpske, autor je i koautor velikog broja knjiga i naučnih i stručnih studija i članaka iz istorije i arhivistike. Autorovo područje interesovanja je i istorija zdravstva, u okviru čega je, lično ili u koautorstvu, obrađivao više značajnih zdravstvenih tema i ustanova, i objavio niz originalnih i stručnih radova u reprezentativnim časopisima. S obzirom na to da je u dosadašnjoj obradi istorije zdravstva Banjaluke i okoline oblast apotekarske djelatnosti prilično skromno istražena i prikazana, ova jedinstvena i bogato ilustrovana knjiga predstavlja izvrstan prikaz rada apoteka i apotekara u Bosanskoj Krajini i njihov doprinos razvoju zdravstvene zaštite u periodu od 1879. do 1941. godine.

Knjiga *Apoteke i apotekari u Bosanskoj Krajini (1879–1941)* sadrži 305 strana teksta, a podijeljena je na: predgovor, uvodna razmatranja, glavni dio koji se sastoji iz dvadeset osam poglavlja, zaključak, sažetke na engleskom i njemačkom jeziku, skraćenice navedenih izvora, izvore i literaturu, registar ličnih imena i kratku biografiju. Djelo obiluje brojnim autentičnim ilustracijama, kao što su fotografije, kopije dokumenata, reklame, zapisi i obavještenja u dnevnoj štampi, kao i izvodi iz tadašnje zakonske regulative i sudskih registara koje je autor koristio za pisanje ovog značajnog rukopisa.

U *Uvodnim razmatranjima* (str. 13–51) autor ukazuje na zdravstvene prilike od prvog pominjanja Bosanske Krajine, u razdoblju osmanlijskog osvajanja preko austrougarske okupacije i oslobođenja i ujedinjenja u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Jugoslavije. U vrijeme osmanske vlasti zdravstvene i higijenske prilike stanovništva bile su loše i nije bilo organizovane zdravstvene službe koja bi vodila brigu o javnoj higijeni i unapređenju zdravstvene kulture. Pojava epidemija i mnogobrojnih hroničnih zaraznih bolesti bila je redovna pojava kao posljedica nedovoljnog broja izgrađenih zdravstvenih objekata i nedovoljnog broja kvalifikovanog zdravstvenog kadra. Za svoje bolesti narod je pomoć tražio kod narodnih ljekara i apotekara, sveštenstva svih konfesija i travara. Sve do polovine

XIX vijeka na prostoru Bosne i Hercegovine bilo je teško razlikovati ljekare i apotekare, i njihov rad je bio usko povezan. Sa austrougarskom okupacijom nastupio je razvoj mnogih društveno-ekonomskih i kulturno-prosvjetnih pitanja, koji je karakterističan za razvoj zdravstva i apotekarske djelatnosti. Za vrijeme austrougarske vladavine na području Bosanske Krajine otvoren je niz modernih javnih apoteka, čiji su prvi vlasnici većinom bili doseljenici iz Austrougarske jer domaćeg školovanog kadra nije bilo. Najveći broj budućih apotekara na prostoru Bosanske Krajine diplomu magistra farmacije stekao je na studiju farmacije na Farmaceutskom učevnom tečaju Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji je osnovan 1882. godine. Autor je prikazao uslove za upis na fakultet, predmete koji su se slušali tokom studija i uslove za sticanje diplome.

Austrougarska vlast je nastojala da apotekarsku djelatnost u Bosni i Hercegovini uredi na zakonskim osnovama, i Zemaljska vlada za BiH je već 19. februara 1879. godine donijela *Naredbu o uređenju apotekarske djelatnosti u Bosni i Hercegovini*. Naredbom je, između ostaloga, bila propisana obaveza posjedovanja univerzitetske diplome za obavljanje apotekarske i prakse drugog zdravstvenog osoblja, i da izrada i izdavanje lijekova postaje isključivo pravo i obaveza apotekara kao formalno obrazovanog stručnog zdravstvenog kadra, čime su medicina i farmacija jasno razdvojene. Prvim zakonom o apotekama, pod nazivom *Red za ljekarnice u Bosni i Hercegovini*, koji je odobren 1907. godine, apotekarstvo je uređeno na sveobuhvatan način, što je autor detaljno prikazao u knjizi. Važno je napomenuti da je ovim zakonom osnovana staleška organizacija apotekara, preteča buduće apotekarske komore – Bosanskohercegovački apotekarski gremij sa sjedištem u Sarajevu, čiji je zadatak bio zastupanje profesionalnih interesa struke. Autor je u knjizi ukratko predstavio organizaciju i način rada Gremija.

Nastankom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u razdoblju od 1918. do 1929. godine, nastaje novi zamah u suzbijanju bolesti i podizanju zdravstvenih ustanova, otvorene su tri nove apoteke, *Red za ljekarnice u Bosni i Hercegovini* ostao je i dalje na snazi, a svi apotekari su bili članovi Bosanskohercegovačkog apotekarskog gremija sa sjedištem u Sarajevu. Ministarskom *Uredbom o apotekarskoj komori* iz 1925. godine osnovana je u Kraljevini SHS Apotekarska komora sa sjedištem u Beogradu sa zadatkom da štiti i unapređuje apotekarske interese, čuva čast i ugled i održava disciplinu u apotekarskom staležu, a čija su organizacija i zadaci opisani u knjizi.

Sa osnivanjem Vrbaske banovine 1929. godine, nastupio je novi, puni i moderni zamah u zdravstvu Bosanske Krajine. Sa Banovinom je zdravstvo Bosanske Krajine preneseno iz centralne vlade u nadležnost Kraljevske banske uprave u Banjaluci na čelu sa njenim banom. U nadležnost Odjeljenja za socijalnu politiku i narodno zdravlje Kraljevske banske uprave Vrbaske banovine, kao vrhovnog sanitetskog organa u Vrbaskoj banovini, ulazili su i poslovi iz oblasti apotekarstva. U Banjaluci je 1930. godine osnovano Banovinsko sanitetsko-apotekarsko slagalište sa zadatkom snabdijevanja lijekovima, sanitetskim i svim drugim potrebnim materijalima svih banovinskih i socijalnih ustanova, i koje je zapošljavalo apotekare i

pomoćnike apotekara. Na području Vrbaske banovine od 1929. do 1941. godine otvoreno je 14 novih javnih apoteka, a mjesta u kojima su otvorene, kao i njihovi vlasnici, navedeni su u knjizi. Ključni pravni normativ za farmaciju na prostoru Kraljevine Jugoslavije donesen je 1930. godine, kao novi i jedinstven *Zakon o apotekama i nadzoru nad prometom lekova*, kojim su konačno usklađena mnoga organizaciona i stručna pitanja, uslovi izrade i nadzora nad prometom lijekova, definisano je osnivanje i držanje apoteka i osnovana je Apotekarska komora. Zakon je ostao na snazi do 1941. godine, a njegovim donošenjem ukinut je *Red za ljekarnice za Bosnu i Hercegovinu* iz 1907. godine. Autor je u knjizi naveo obaveze za osnivanje i rad apoteka propisane *Zakonom o apotekama i nadzoru nad prometom lekova*, kao i rad Apotekarske komore sa sjedištem u Beogradu, osnovane ministarskom *Uredbom o apotekarskoj komori*, od 9. januara 1931. godine, kojom je ukinut Bosanskohercegovački apotekarski gremij. Komora se dijelila na deset sekcija, od kojih je jedna bila i Sekcija za Vrbasku banovinu sa sjedištem u Banjaluci. Odlukom ministra socijalne politike i narodnog zdravlja iz 1932. godine, Sekcija Apotekarske komore Vrbaske banovine je pripojena Sekciji Apotekarske komore Savske banovine, i tako su apotekari Vrbaske banovine postali članovi Sekcije Apotekarske komore Savske i Vrbaske banovine.

U glavnom dijelu knjige, *Apoteke i apotekari* (str. 53–254), detaljno su prikazane apoteke i apotekarsko osoblje u svim mjestima gdje su bile otvorene javne apoteke, a obilje pisanih informacija, fotografija i drugih zanimljivih dokumenata omogućava sticanje uvida u njihov rad i život. Na prostoru Bosanske Krajine (Vrbaske banovine) od 1879. do 1941. godine radilo je 36 javnih apoteka, od kojih pet u Banjaluci, po dvije u Bihaću, Bosanskoj Gradišci, Derventi i Prijedoru, a po jedna u Bosanskoj Dubici, Bosanskoj Kostajnici, Bosanskoj Krupi, Bosanskom Brodu, Bosanskom Novom, Bosanskom Petrovcu, Glamoču, Gradačcu, Gračanici, Dvoru, Doboju, Drvaru, Jajcu, Ključu, Kotor Varošu, Maglaju, Modriči, Mrkonjić Gradu, Prnjavoru, Sanskom Mostu, Tešnju, Tesliću i Cazinu. U 48 apoteka, koliko ih je radilo u Vrbaskoj banovini, bilo je zaposleno 30 apotekara, 19 namještenika i jedan praktikant, a Vrbaska banovina je bila i po broju apoteka posljednja u Kraljevini Jugoslaviji.

Autor je svoju knjigu završio *Zaključkom* (str. 255–260) u kojem je dao kratak pregled razvoja i uređenja apotekarstva, kao i rada pojedinih apoteka u Bosanskoj Krajini u periodu od 1889. do 1941. godine.

Svoje riječi o knjizi dr Bojana Stojnića završila bih profesionalnom konstatacijom, kao farmaceut, da se radi o velikom doprinosu istraživanju rada i života apotekara u ovom periodu, o čemu nema mnogo publikacija, a bilo bi dobro da ih ima više. Jer, apotekari su bili poznati i ugledni građani u svojim sredinama, koji su kao obrazovan sloj ljudi imali značajnu ulogu u javnom, privrednom i društvenom životu, donoseći moderne trendove u naše krajeve, i koji su svojim znanjem, iskustvom i statusom uticali na razvoj područja u kojem su živjeli. Svojim stručnim radom su edukovali stanovništvo i na određeni način vršili promociju zdravlja i prevenciju bolesti i unapređenje zdravstvene zaštite stanovništva. Zajedno

sa ostalim zdravstvenim osobljem, apotekari su svojim profesionalnim radom uticali na iskorjenjivanje loših zdravstvenih navika i doprinosili razvoju zdravstvene kulture u svojim sredinama. Zato je važno da se objavljuju i radovi i knjige o apotekarstvu i apotekarima koji su živjeli i radili i prije nas, i doprinijeli uređenju i razvoju svoje struke i stvorili temelje njenog budućeg razvoja na ovom području. Način autorovog saopštavanja obiluje mnoštvom zanimljivih informacija, ugodan je za čitanje i omogućava rekonstrukciju rada onovremenskih apoteka i apotekara. Knjiga dr Bojana Stojnića *Apoteke i apotekari u Bosanskoj Krajini (1879–1941)* daje izuzetan doprinos proučavanju apotekarstva i vjerujem da će poslužiti kao osnova za daljnji rad ili podsticaj za druge istraživače da nastave sa istraživanjima i otkrivanjima novih informacija u ovoj oblasti.

*Vanda Marković-Peković
Univerzitet u Banjoj Luci
Medicinski fakultet
Katedra za socijalnu farmaciju i farmaceutsko zakonodavstvo*